

УДК 323.2:001.9 (477)

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2023.3.8>**Михайлова Ольга Юрївна**

кандидат політичних наук

провідний науковий співробітник відділу суспільних процесів

Центру суспільних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень

вул. Пирогова, 7-А, Київ, Україна

orcid.org/0000-0001-5466-5129

ОПОЗИЦІЯ КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА ІСТОРІЇ В ГУМАНІТАРНИХ СТРАТЕГІЯХ УКРАЇНИ

У статті розглянуто опозицію колективної пам'яті та історії як альтернативних орієнтаційно-пізнавальних стратегій, що визначають уявлення громадян про минуле. Актуальність проблеми зумовлена загальносвітовою тенденцією до заміщення колективною пам'яттю історією, яку фіксують провідні науковці. Поширення цієї тенденції в Україні вимагає аналізу та оцінки, що уможливить оптимальне проектування гуманітарної політики країни. Мета дослідження – аналіз визначеної опозиції в контексті інституалізації національної пам'яті в Україні. Для реалізації цієї мети у статті визначено розбіжності колективної пам'яті та історії як орієнтаційно-пізнавальних стратегій, проаналізовано причини та динаміку переважання колективної пам'яті над історією в Україні, окреслено етапи інституалізації національної пам'яті, а також перспективи історичної політики в цьому контексті. Для реалізації поставлених завдань задіяно історичний, порівняльний та структурно-функціональний методи.

У статті проаналізовано особливості історії та колективної пам'яті. Історію у цій опозиції вирізняють принципи, властиві науковому способу пізнання – об'єктивність, доказовість, безсторонність, фаховість. Водночас колективну пам'ять характеризують демократизм, трайбалізм, політизація, тенденції до фрагментації та спрощення. Колективна пам'ять являє собою афірмативний базис ідентичності. Загальносвітові процеси утвердження ідентичностей на початку ХХІ ст. зумовлюють політизацію колективної пам'яті. В Україні ці процеси виявились пов'язаними з національним самоствердженням та фактичною деколонізацією після розпаду СРСР. Динаміка розриву зв'язків з колишньою імперською метрополією корелює з процесами інституалізації національної пам'яті в Україні. Етапи цієї інституалізації окреслено в статті. В ситуації російської агресії проти України вони набувають особливої інтенсивності та драматизму, адже РФ заперечує саме право української нації на існування. Тому важливою складовою цієї війни є протистояння візії минулого – як структур колективної пам'яті, так і історичних нарративів. Врівноваження політики пам'яті підтримкою академічної історичної науки визначено нагальною потребою гуманітарного розвитку України.

Ключові слова: колективна пам'ять, історія, минуле, деколонізація, ідентичність.

Вступ. Формування образу минулого – надзвичайно важливий та відповідальний процес, який багато в чому визначає світоглядний горизонт сучасної людини, її здатність до соціалізації та орієнтації в світі. Такий образ формується не лінійно, під впливом численних чинників та джерел знань, не обов'язково оформлених текстуально чи вербально, не завжди об'єктивних чи навіть раціональних.

Масив цих джерел у сучасному суспільствознавстві розділяють на два великих кластери. Першим є сукупність історичних знань – науково вивіреної інформації про події минулого, знайомство з якою, як мінімум, забезпечує школа. Та водночас не менший вплив здійснюється через апропріацію змістів колективної пам'яті тої групи, до якої, ситуативно чи на постійній основі, виявляє причетність індивід.

Коллективна пам'ять певної групи – засновок її визначеності та унікальності, афірмативний базис відповідної групової ідентичності. Зокрема, національна пам'ять являє собою основу національної ідентичності. З огляду на зростання ролі ідентичностей в сучасному світі, колективна пам'ять стає дедалі важливішою складовою політики. Відповідно, дослідження структур колективної пам'яті (що оформились в окремий дослідницький напрям – студії пам'яті) відбуваються на стику політичної філософії, політології, соціальної психології та, певною мірою, історії.

Підвалини нового напрямку досліджень заклав французький науковець М. Хальбвакс. Він також перший звернув увагу на відмінності між пам'яттю та історією. Сутність цих відмінностей, за М. Хальбваксом, визначена неунікненою належністю пам'яті тій чи іншій групі: «пам'ять зберігає лише те, що живе або здатне жити у свідомості тієї групи, яка її підтримує. Вона, за визначенням, не виходить за межі цієї групи» [1, с. 80]. Така особливість пам'яті втілюється у вибірковість при оцінках та неоднаковій увазі до подій та епох. Натомість для історика всі події та історичні періоди рівно важливі, оскільки він намагається бути об'єктивним і безстороннім.

Чимало дослідників наголошують на точках перетину, які мають історія та колективна пам'ять. З одного боку, вони зумовлені роллю пам'яттєвих практик в історіописанні, особливо що стосується періоду, доки методологія критичного аналізу джерел не набула поширення. З іншого боку, потреба зважати на історичні факти наклала свій відбиток на колективну пам'ять, яка дедалі більше тяжіє до логічної та фактологічної вивіреності. Важливою точкою перетину стає особистість історика, який може бути заангажований змістами колективної пам'яті. Водночас саме він позиціонується як модератор колективної пам'яті та ідентичності [2, с. 55–55].

Умоглядний характер опозиції історії та колективної пам'яті, тим не менш, надалі лишається плідним як засіб наукової рефлексії різних стратегій формування образу минулого.

Якщо М. Хальбвакс окреслив опозицію історії та пам'яті, то найрадикальнішим чином загострив її сучасний французький дослідник П. Нора. Він зафіксував тенденцію до цілковитого поглинання історії структурами колективної пам'яті: «"Пам'ять" набула такого широкого та всеохопного сенсу, що загрожує в деяких випадках... замінити слово "історія" й поставити практику історії на службу пам'яті» [3, с. 261].

Ця дослідницька теза з часом набуває дедалі більшої ваги, втілюючись у масштабні зрушення не лише політичного, але й гуманітарного характеру, змінюючи когнітивні та ціннісні орієнтири сучасності.

Радикальні зміни у процесах формування образу минулого наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. вповні розгорнулись і в Україні. Їхній фіксації та аналізу присвячені роботи українських дослідників, зокрема, О. Волянук, О. Гриценка, Г. Касьянова, А. Киридон, С. Набок, Л. Нагорної, Ю. Шаповала та багатьох інших дослідників. В цих роботах чимало уваги приділено змістам національної пам'яті, і значно меншою мірою – місцю колективної пам'яті в структурі суспільних інститутів сучасної України.

На початку ХХІ ст. в Україні дедалі виразніше оформлялась тенденція до унезалежнення царини пам'яті від академічної історії. Цей тренд позначився на реаліях історичної політики в сучасній Україні, яка дедалі виразніше зосереджується на політиці пам'яті. Причини та перебіг цього процесу заслуговують на увагу та наукову рефлексію. Поза ними неможливе ефективне стратегування історичної політики та політики пам'яті, що є потребою гуманітарного розвитку України.

Мета дослідження – аналіз опозиції колективної пам'яті та історії в контексті інституалізації національної пам'яті в Україні.

Для реалізації цієї мети поставлено наступні **завдання**:

– визначити розбіжності колективної пам'яті та історії як орієнтаційно-пізнавальних стратегій;

– проаналізувати причини та динаміку переважання колективної пам'яті над історією в Україні;

– окреслити етапи інституалізації національної пам'яті як етапи деколонізації України та перспективи історичної політики в цьому контексті.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань задіяно передовсім історичний, порівняльний та структурно-функціональний методи. Історичний метод уможливує погляд на колективну пам'ять як на феномен суспільного життя, що перебуває у процесі постійних змін. Він також дозволяє поглянути на співвідношення історії та колективної пам'яті як джерел уявлень про минуле в динаміці історичного розвитку. В цих випадках задіяно метод порівняння. Структурно-функціональний метод дає інструментарій для аналізу цього співвідношення, виходячи з тої суспільної функції, яку реалізують кожен з елементів визначеної опозиції. Цей метод також плідний для формування пропозицій щодо перспективних напрямків державної політики в гуманітарній сфері.

Результати дослідження. Позитивістська настанова на об'єктивність, доказовість та фактологічність від середини XIX ст. визначала критерії наукового знання, зокрема, історичної науки. Ці критерії не відкидалися навіть у СРСР, де влада активно втручалась у процеси історіописання.

Класична доба модерну не ставила під сумнів роль історичної науки та освіти у формуванні образу минулого. В цьому погоджувались такі різні політичні проекти модерну, як західні демократії та радянська ідеократія. Адже засади раціоналізму та прогресизму були властиві їм рівню мірою, при радикальній відмінності уявлень щодо сутності прогресу та прийнятних методів його досягнення. Тому історичне знання відчувало на собі більш чи менш нав'язливу увагу держав по всьому світу.

Натомість поза нею тривалий час лишались традиційні практики комеморації та неофіційні джерела знань про минуле (пам'ять старших генерацій). Вони передавались здебільшого в рамках конкретних соціальних груп, через що в науковій літературі набули опису як колективна пам'ять.

Знання, що передавалось таким чином, не проходило академічної верифікації та не мало підтримки спеціальних інститутів (принаймні донедавна). Водночас структури колективної пам'яті проявили вражаючу життєздатність. Засади цієї життєздатності були зовсім не подібні до принципів організації наукового дослідження і трансляції наукового знання. Вони були вкорінені у таких характеристиках колективної пам'яті, як засадничий демократизм та трайбалізм.

Демократизм колективної пам'яті визначався відсутністю будь-яких особливих компетенцій у тих, хто її транслював, а також у тих, хто мав стати реципієнтом її змістів. Трансляція не вимагала освіти і навіть особистої участі у згадуваних подіях, якщо ці події були віддалені у часі. Важливим наслідком такого демократизму ставала міфологізація подій минулого, а також визначеність основних сюжетів колективної пам'яті, їх зрозумілість та повторюваність.

Трайбалізм колективної пам'яті визначало середовище її поширення – певна спільнота, яка засобами спільної комеморації утверджувала свою осібність. Така суспільна функція колективної пам'яті забезпечувалась зацікавленістю та емоційним залученням аудиторії. Таким чином, перевага травматичних чи героїчних, але завжди драматичних, сюжетів – жорстка прагматика реалізації колективною пам'яттю своєї суспільної функції.

Демократизм і трайбалізм колективної пам'яті визначали середовище її функціонування як переважно політичне. Відповідно, серед політичних практик впевнене місце посів контроль за колективною пам'яттю, її змістами та мірою поширення.

В тоталітарних режимах такий контроль найчастіше зводився до заборон, що зафіксував американський соціолог П. Коннертон: «Усі тоталітарні режими діють саме таким методом; тобто ментальне поневолення суб'єкта починається тоді, коли в нього/неї тоталітарний режим відбирає пам'ять. Коли велика держава хоче позбавити маленьку країну її національної свідомості, вона застосовує метод «організованого забуття»... Все ж таки залишалися люди, які усвідомлювали, що боротьба громадян проти влади держави є боротьбою за право пам'ятати на противагу насильницькому забуттю» [4, с. 34].

Перебудова в СРСР дала імпульс процесам деколонізації та лібералізації. Деколонізація супроводжувалась активізацією структур колективної пам'яті, виходом її в публічну площину

та включенням її інструментарію в актуальну політику. Водночас лібералізація позначилась передовсім на царині історії, яка була звільнена від нав'язливого контролю з боку держави і реалізувала засадничу характеристику академічного наукового знання – аполітичність.

Таким чином проголошений наприкінці 1980-х років Ф. Фукуямою час «кінця історії» став, як не парадоксально, часом значних надій на історичну науку та істориків. Фундаментом таких сподівань була цінність раціонального знання, вища за партикулярні цінності груп, в т. ч. націй. Однак партикулярні цінності локальних спільнот з часом потіснили універсальні ліберальні цінності.

Це зафіксував, знов-таки, Ф. Фукуяма у своїй книзі, присвяченій розквіту політики ресентименту та ідентичності: «Починаючи з середини 2000-х років, імпульс поширення відкритого і ліберального світового порядку почав слабшати, а згодом обернувся на свою протилежність» [5, с. 14]. Водночас у XXI ст. добу свого підйому переживає колективна пам'ять. Цей процес є складовою (або навіть фундаментом) розгортання політики ресентименту, описаного у вищезгаданій роботі Ф. Фукуями.

Утвердження ідентичностей у нормі супроводжується масовою апропріацією змістів колективної пам'яті. Хоча цей тренд перетікає передовсім у політичній площині, він також впливає на філософсько-світоглядні орієнтації. Зокрема, він визначає пізнавальні стратегії громадян щодо минулого. І як такий, цей тренд значно потіснив історичну науку.

Недарма П. Нора фіксує «метаморфозу історії, яку віднині сприймають як пам'ять» [3, с. 5]. Цей науковець присвятив чимало уваги питанню політизації історичного фаху та дедалі більшій заангажованості істориків стратегіями колективної пам'яті: «Поминання захопило саму роботу історика, цілком підпорядкувало його собі. Воно стимулює цікавість, часто диктує робочий календар залежно від днів народжень, столітніх роковин або ювілеїв. Задає ритм музейних, бібліотечних, виставкових програм, захащує архіви. Відзначення пам'ятних дат породило ідеологію “всюдисущої пам'яті” та тотальної консервації. Воно перетворилося на обов'язкове ставлення до минулого. Гірше: комеморативне зараження дало розвій гіперкомеморативній історії і примножило плем'я спонтанних істориків, що віддалилися служінню суто політизованій пам'яті» [3, с. 265].

В цьому сенсі зміни у позиціонуванні істориків та історичної науки в Україні не є унікальними – вони більшою чи меншою мірою відтворюють загальносвітові тенденції. Водночас вони набувають особливої інтенсивності та драматизму для нації, яка наразі бореться за своє існування. Адже РФ не лише розв'язала війну проти України і захопила українські території, але й заперечує саме право української нації на існування. Задля цього РФ вкладає значні зусилля у пропаганду імперського історичного нарративу та поширення змістів колективної пам'яті, де України не існує. Таким чином, сутнісною складовою війни є протистояння російської й української візій минулого, тобто структур колективної пам'яті та історичних нарративів.

Такі виклики актуалізують та стимулюють в Україні процеси переоцінки усього минулого, пов'язаного з перебуванням у складі Російської імперії та СРСР. Теоретична теза щодо взаємозв'язку процесів деколонізації та утвердження національної пам'яті наповнюється реальним змістом у сучасній Україні. Її засвідчує синхронність політичних подій, що вели до розриву зв'язків з колишньою імперською метрополією, та зрушень, які відбувалися у державній політиці пам'яті України.

Відповідну синхронність демонструють, зокрема, два етапи розбудови Українського інституту національної пам'яті (2006-2010 роки та 2014-2023 роки) та створення Експертної ради Міністерства культури та інформаційної політики України з питань декомунізації та дерусифікації (2022 р.).

Український інститут національної пам'яті (далі – УІНП) був започаткований у 2006 р. з ініціативи президента В. Ющенка, який провадив ідею радикального розриву з імперським комуністичним минулим. Така політика отримала народну підтримку на Помаранчевому Майдані у листопаді-грудні 2004 р. Майдан став важливим кроком з деколонізації, засвідчивши цінності вільного волевиявлення та національної самобутності для українського народу.

Утвердженню національної ідентичності мав присвятити свою роботу новостворений УІНП, що було зафіксовано у його установчих документах. Для цього на цей інститут було покладене завдання «всебічного вивчення багатомістової історії українського державотворення, етапів боротьби за відновлення державності України у ХХ столітті» [6]. Деталізація завдань у передбачала також кроки з увічнення пам'яті жертв політичних репресій та голодоморів, борців за незалежність України. УІНП наділявся ініціативою у спорудженні пам'ятників та меморіалів, у ліквідації радянської символіки тощо.

Від самого заснування на УІНП покладалися завдання кураторства процесів написання історії – через визначення пріоритетних тем, вартих уваги періодів та історичних подій, пам'ятних дат тощо. Положення, між іншим, закріплювало за УІНП привілей визначати «напрями і методи відновлення історичної правди і справедливості в дослідженні історії України» [6]. Таким чином, на інституційному рівні був утверджений пріоритет колективної пам'яті над історією не лише у питаннях добору тем історичних досліджень, але й у питаннях методології.

Розбіжності методології, за якими вибудовуються колективна пам'ять та історичне знання, заслуговують у цьому контексті на окрему увагу. Цим розбіжностям присвятили чимало уваги такі науковці, як М. Хальбакс, Я. Зерубавель та П. Нора. Їх можна умовно звести до кількох опозицій.

Фрагментарність колективної пам'яті VS гомогенність історичного знання. Зважаючи на афірмативний характер колективної пам'яті для певної спільноти, вона переважно зосереджена на оповіді про найважливіші епізоди у житті спільноти, які доводять її окремішність та право на існування. Важливі також оповіді про «золоту добу» та найбільші катастрофи, які слугують за орієнтири бажаного та небажаного для спільноти. Водночас історичне знання вибудовує логіка лінійного часу, всі епізоди якого рівною мірою заслуговують на увагу.

Спрощення колективної пам'яті VS ускладнення історичних нарративів. Орієнтована на масову апропріацію, колективна пам'ять тяжіє до простих, зрозумілих сюжетів. Історичні відомості, що не вкладаються у ці сюжети, найчастіше ігноруються як зайві, несуттєві. Тим самим спрощується завдання показати минуле в чорно-білих тонах, відповідно до поточного політичного запиту. На противагу цьому історична наука накопичує нові знання, в т. ч. суперечливі за змістом, які дедалі ускладнюють історичний нарратив.

Образність колективної пам'яті VS доказовість історичного знання. Прості і яскраві образи минулого, пропоновані колективною пам'яттю, забезпечують увагу найширшої аудиторії. Цю увагу стимулюють емоції (обурення, гніву, розпачу або навпаки, гордошів чи втіхи), які аудиторія при цьому переживає. Колективна пам'ять апелює до почуттів, а не до раціо. Натомість цінність історичного знання міряється його опорою на факти та доказовістю, що не є привабливим для масової аудиторії.

Відновлення і збереження національної пам'яті, як основне завдання УІНП, визначає вибір ним першої з опозицій, наведених вище. Зокрема, у вищезгаданому Положенні помітний акцент зроблено на потребі вивчення та вшанування пам'яті жертв найбільшої катастрофи української нації у ХХ ст. – Голодомору 1932–1933 років. Пропагування давності походження української нації стало одним із завдань, покладених на УІНП. Також на нього у 2006 р. були покладені завдання з пропагування української мови та творчої спадщини. Ці завдання маркували ширше коло повноважень інституту, ніж, власне, утвердження національної пам'яті, наділяючи його, по суті, повноваженнями з утвердження національної ідентичності.

Другий етап розбудови УІНП як промодератора політики пам'яті пов'язаний зі зміною курсу гуманітарної політики України внаслідок Революції гідності 2013–2014 років.

Її складовою став стихійний «ленінопад», що в пореволюційні роки знайшов продовження у політиці т. зв. декомунізації. Переоцінка історії радянської доби країнами Східної Європи дала німецькому науковцю С. Требсту [7, с. 58] підстави виділити кілька типів культури пам'яті у цих країнах на основі наявності чи відсутності антикомуністичного консенсусу. В Україні від 2014 р. цей консенсус склався.

Російська агресія проти України, розпочата у лютому 2014 р., актуалізувала колективну пам'ять про спротив російському імперському експансіонізму і зумовила запит на

мобілізаційний наратив. Цьому запиту відповідало відновлення УІНП як органу виконавчої влади, а також призначення на початку 2014 р. Головою Інституту В. В'ятровича, дослідника українського визвольного руху ХХ ст.

Нове Положення про Український інститут національної пам'яті було затверджене в листопаді 2014 р. [8]. Воно чіткіше, ніж документ 2006 р., нормувало обов'язки та орієнтири діяльності УІНП. В ньому вже не було завдань, пов'язаних з мовою та культурною спадщиною. Натомість пріоритетна увага мала бути приділена історії українського державотворення та боротьбі українського народу за незалежність.

Усі згадані у Положенні події, дослідження та увічнення яких покладалось на УІНП, були подіями історії ХХ ст. Серед травматичних подій цієї історії згадано не лише Голодомор 1932–1933 років, але також масовий голод 1921–1923 та 1946–1947 років, примусові депортації, політичні репресії та війни. Серед завдань УІНП, прописаних у цьому документі, – організація досліджень та увічнення цих драматичних подій, а також популяризація результатів досліджень.

Повномасштабне вторгнення РФ не лишило жодних ілюзій, що справжньою метою агресії проти України є знищення української ідентичності та геноцид українського народу. Відповіддю українського суспільства став запит на радикальну дерусифікацію публічного простору та гуманітарного курсу країни в цілому. Це позначилось на політиці пам'яті, давши поштовх новому етапу інституалізації політики пам'яті в Україні.

У червні 2022 р. при Міністерстві культури та інформаційної політики України було засновано експертну раду з питань декомунізації та дерусифікації. Його робота нормувалась відповідним Положенням [9]. Завданням цієї Ради було визначено «надання рекомендацій та пропозицій щодо очищення громадського простору від російської імперської та радянської спадщини», а також інші питання, пов'язані з декомунізацією та дерусифікацією. Втім, її рішення мають рекомендаційний характер, а їх реалізація залежить від органів виконавчої влади. Про наукову роботу в рамках діяльності цієї ради не йдеться.

Імпульс історичним дослідженням була покликана дати Стратегія захисту, збереження та популяризації історії української державності. Потребу у створенні такої стратегії виголосив Президент України В. Зеленський влітку 2021 р. Робоча група з розроблення її проекту була створена при УІНП. Однак документ досі не ухвалено. Одна з вагомих причин – неможливість узгодити підходи працівників УІНП, зосереджених на проблематиці пам'яті, та науковців-істориків з академічної сфери, які відстоюють свої підходи до організації історичних досліджень.

Таким чином, історична політика реалізується в сучасній Україні переважно як політика пам'яті. Національна пам'ять наразі здобула пріоритет над історією в усіх питаннях, що стосуються формування уявлень про минуле.

Водночас складний історичний наратив, організований на засадах доказовості, об'єктивності, безсторонності та професіоналізму, має лишатися у фокусі державних інтересів. Це не лише питання престижу держави, але й запорука інтелектуального розвитку її громадян, поширення знань і раціоналістичного світогляду. Стагнація академічних досліджень негативно відіб'ється, зрештою, і на національній пам'яті через надмірну драматизацію та міфологізацію. Завдання врівноважити політику пам'яті підтримкою академічної історії в рамках історичної політики – актуальне в сучасній гуманітарній політиці України.

Висновки. Формування образу минулого залежить від численних чинників та джерел інформації, серед яких науковці аналітично виділяють історичні відомості та змісти колективної пам'яті. Між пам'яттю та історією існують розбіжності і навіть конкуренція, причому колективна пам'ять протягом останніх десятиліть переважає. Ця тенденція не оминула України. Мета дослідження – аналіз опозиції колективної пам'яті та історії в контексті інституалізації національної пам'яті в Україні.

Критерії історії, як наукового знання, визначають позитивістські настанови на об'єктивність, доказовість та фактологічність. Водночас життєздатність традиційних практик комеморації задана такими характеристиками, як демократизм і трайбалізм. Колективна пам'ять певної групи – засновок її визначеності та унікальності, афірмативний базис групової ідентичності.

Активізація структур колективної пам'яті завжди супроводжує процеси деколонізації. Варта уваги синхронність політичних подій, що вели до розриву зв'язків з колишньою імперською метрополією, та зрушень, які відбувалися у державній політиці пам'яті України. Цю синхронність демонструють два етапи розбудови УІНП та створення Експертної ради МКІП України з питань декомунізації та дерусифікації.

Національна пам'ять наразі здобула в Україні пріоритет над історією в усіх питаннях, що стосуються формування уявлень про минуле. Тому сформульована потреба врівноважити політику пам'яті підтримкою академічної історії в рамках історичної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Halbwachs M. *The Collective Memory*. New York: Harper & Row, 1980. 186 p.
2. Киридон А. Гетеротопії пам'яті: Теоретико-методологічні проблеми студій пам'яті. К. : Ніка-Центр, 2016. 320 с.
3. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять / пер. з фр. А. Репи. К. : ТОВ «Видавництво КЛІО», 2014. 272 с.
4. Коннертон П. Як суспільства пам'ятають / пер. з англ. С. Шліпченко. К. : Ніка-Центр, 2004. 184 с.
5. Fukuyama F. *Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment*. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2018. 240 p.
6. Про затвердження Положення про Український інститут національної пам'яті: Постанова Кабінету міністрів України від 5.07.2006 № 927. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/927-2006-%D0%BF#Text>
7. Troebst S. Halecki Revisited: Europe's Conflicting Cultures of Remembrance // Pakier M. and Strath B. (eds). *A European Memory? Contested Histories and Politics of Remembrance*. New York : Berghahn Books, 2010. Pp. 56–63.
8. Деякі питання Українського інституту національної пам'яті: Постанова Кабінету міністрів України від 12.11.2014 № 684. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2014-%D0%BF#Text>
9. Про Експертну раду Міністерства культури та інформаційної політики України з питань декомунізації та дерусифікації: Наказ Міністерства культури та інформаційної політики України від 10.06.2022 №194. URL: <https://mkip.gov.ua/documents/271.html>

REFERENCES

1. Halbwachs, M. (1980). *The Collective Memory*. New York : Harper & Row [in English].
2. Kurydon, A. (2016). *Heterotopii pamiati: Theoretyko-metodolohichni problemy studiy pamiati* [Heterotopias of memory: Theoretical and methodological problems of memory studies]. Kyiv : Nika-Tsentr [in Ukrainian].
3. Nora, P. (2014). *Teperishne, natsia, pamiat* [Present, nation, memory] / per. z fr. A. Repy. Kyiv : TOV «Vydavnytstvo KLIO» [in Ukrainian].
4. Connerton, P. (2004). *Yak suspilstva pamiataut* [How societies remember] / per. z angl. S. Shlipchenko. Kyiv : Nika-Tsentr [in Ukrainian].
5. Fukuyama, F. (2018). *Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment*. New York : Farrar, Straus and Giroux [in English].
6. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2006). *Pro zatverdzhennia polozhennia pro Ukrainsky Instytut Natsionalnoi Pamiati: postanova vid 5.07.2006 № 927* [On the approval of the Regulation on the Ukrainian Institute of National Memory: decree on 5.07.2006 № 927]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/927-2006-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
7. Troebst, S. (2010). *Halecki Revisited: Europe's Conflicting Cultures of Remembrance* // Pakier M. and Strath B. (eds). *A European Memory? Contested Histories and Politics of Remembrance*. New York : Berghahn Books [in English].
8. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2014). *Dejaki pytannia Ukrainskoho Instytutu Natsionalnoi Pamiati: postanova vid 12.11.2014 № 684* [Some issues of the Ukrainian Institute of National Memory decree on 12.11.2014 № 684]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2014-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
9. Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine. (2022). *Pro Expertnu radu Ministerstva kultury ta informatsiynoi polityky Ukrainy z pytan decomunizatsii ta derusifikatsii: Nakaz vid*

10.06.2022 №194 [About the Expert Council of the Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine on Decommunization and De-Russification: Order on 10.06.2022 №194]. URL: <https://mkip.gov.ua/documents/271.html> [in Ukrainian].

Mykhailova Olha Juriivna

Candidate of Political Sciences,

Senior Researcher at the Department of Social Processes

Center for Social Studies of the National Institute for Strategic Studies

7-A, Pyrohova str., Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0001-5466-5129

THE OPPOSITION OF COLLECTIVE MEMORY AND HISTORY IN UKRAINE'S HUMANITARIAN STRATEGIES

The article examines the opposition of collective memory and history as alternative orientational and cognitive perception strategies. The relevance of the problem is determined by the global tendency to replace history with collective memory, which is recorded by leading scientists. The spread of this trend in Ukraine requires analysis, which will enable the optimal design of the country's humanitarian policy. The purpose of the research is to analyze the specific opposition in the context of national memory institutionalization in Ukraine. To realize this goal, the article defines the differences between collective memory and history as orientational and cognitive strategies, analyzes the reasons and dynamics of the predominance of collective memory in Ukraine, outlines the stages of institutionalization of national memory, as well as the perspectives of historical policy in this context. Historical, comparative and structural-functional methods are used to implement the tasks.

The article analyzes the peculiarities of history and collective memory. Characteristics of history are objectivity, evidence, impartiality, expertise. Characteristics of collective memory are democracy, tribalism, fragmentation and simplification. It is an affirmative basis of identity. Global processes of identity establishing at the beginning of the 21st century cause the politicization of collective memory. These processes in Ukraine pass through national self-assertion and decolonization after the collapse of the USSR. The dynamics of breaking ties with the former imperial metropolis correlates with the processes of national memory institutionalization. There are outlined the stages of such institutionalization. During Russian aggression against Ukraine, they acquire intensity and drama, because the Russian Federation denies the very right of the Ukrainian nation to exist. Therefore, an important component of this war is the confrontation between visions of the past. Balancing the politics of memory with the support of historical science is an urgent need of Ukrainian humanitarian development.

Key words: *collective memory, history, past, decolonization, identity.*